VÄSTERBOTTENS MUSEUM

ARKEOLOGISK RAPPORT

Arkeologisk slutundersökning

av RAÄ 512, gravfält, Nordmaling sn och kn, Västerbottens län.

Västerbottens museum/Uppdragsverksamheten

Susanne Sundström 2006.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning 2
Sammanfattning 2
Bakgrund 3
Topografi/fornlämningsmiljö 3
Metod 3
Vetenskaplig inriktning/problemställningar 5
Beskrivning 5
Anläggning 1 6
Anläggning 2 7
Resultat/diskussion 8
Administrativa uppgifter 9
Referenser 9
Fotolista 10

Omslag: Ronny Smeds i färd med att rita anläggning 1.

INLEDNING

Västerbottens museum har, på uppdrag av Botniabanan AB, utfört en arkeologisk undersökning av ett gravfält, RAÄ 512, Nordmaling sn.
Undersökningen föranleddes av att Botniabanan AB avser att anlägga en bergtäkt vid den planerade ”Håknästunnelns” östra påslag.
Fältarbetet utfördes under perioden 070605 – 170605.

SAMMANFATTNING

I samband med, den nedan beskrivna, undersökningen har tolkningen av fornlämningslokalen ändrats. Det som från början bedömdes som ett gravfält med sju gravar har ändrats till två gravar, varav den ena är skadad.
De två anläggningarna som har klassificerats som gravar utgörs av låga stensättningar utan fyllning. Den ena är närmast kvadratisk (1,9 x 1,8 m). Den andra är skadad men har två raka sidor och ett hörn (2,6 x 2,15 m). Avsaknaden av både ben, gravgåvor och kol har inneburit att anläggningarna inte gått att datera. Inte heller har det gått att sätta gravarna i en större kontext eller att relatera dem till andra fornlämningar i området.
I de avfärdade anläggningarna har inget påträffats som antyder att det skulle kunna röra sig om gravar trots kännedom om att det i länet har konstaterats gravar med ett snarlikt utseende t. ex. på Risberget ,
Skellefteå sn (Östlund 1996).

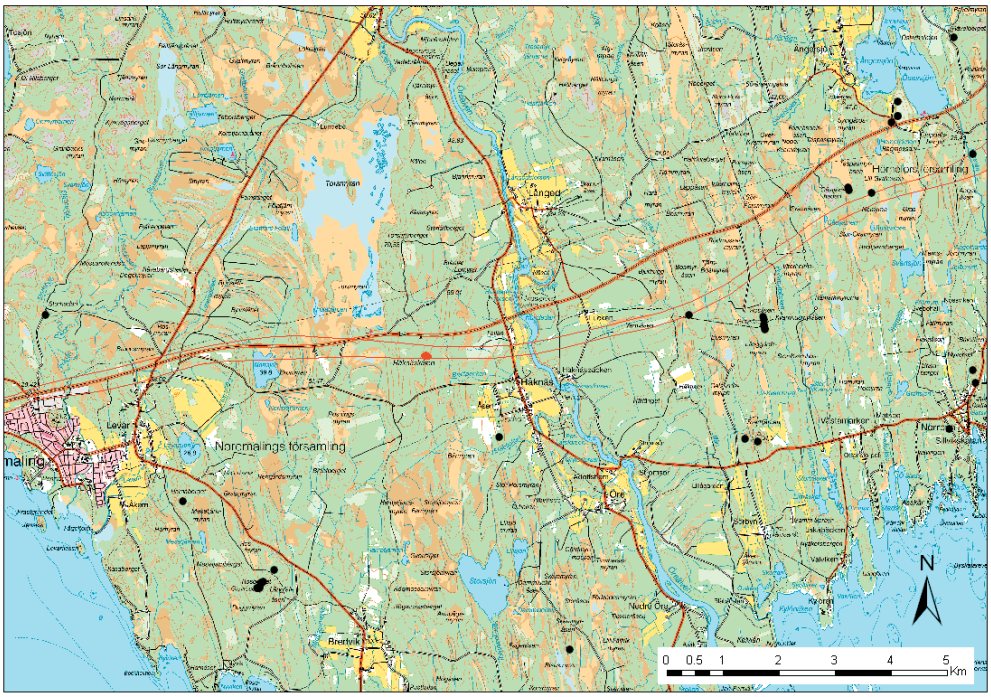

Fig. 1. Orienteringskarta, undersökningslokalen markerad med rött och begränsningen på järnvägskorridoren med parallella röda linjer.

BAKGRUND

Den undersökta fornlämningslokalen RAÄ 512 registrerades 1999, i samband med att etapp 1 av den arkeologiska utredningen genomfördes. Anledningen till undersökningen var den planerade bergtäkten vid det östra påslaget till tunneln som kommer att gå genom Håknäskälen. Länsstyrelsens bedömning var att eftersom exploateringsytorna skulle komma att beröra fornlämningsområdet till RAÄ 512 motiverades en slutundersökning av gravfältet.

TOPOGRAFI/FORNLÄMNINGSMILJÖ

Lokalen ligger inom det norrländska kuströseområdet, inom vilket det förekommer rösen och stensättningar på flera olika nivåer över havet, vilka antas vara byggda från början av bronsålder till och med slutet av järnålder (Rathje 2001). RAÄ 512 är dock belägen högre än dessa. Den ligger idag ca 55 meter över havet i sydvästsluttande hällmark. Höjden över havet innebär att platsen var strandnära ca 3000 år f. Kr., under yngre stenålder. Den var då belägen på en ö. Precis i slutet av stenåldern ca 2000 f. Kr. hade området förvandlats till en halvö vid Öreälvens dåtida deltaområde. Med tiden har platsen hamnat allt längre från havet.
Topografiskt karaktäriseras området av hällmark med moränavlagringar. Platsen ligger ca 1,8 km väster om Öreälven. Närmsta fornlämningslokal är RAÄ 513 – 514, boplatsgropar som ligger ca 600 – 900 m åt nordväst. Drygt 1,8 km nordöst om den undersökta fornlämningen finns två lokaler med fångstgropar, varav det ena är ett fångstgropssystem. De två senare fornlämningarna är belägna på östra sidan av Öreälven.

METOD

Utifrån de polygonpunkter som placerats ut av Botniabanan AB, karterades fornlämningen med hjälp av totalstation. Karteringen var dock svår att genomföra på grund av att anläggningarnas utbredning var svårtolkade. För att bedömningen av anläggningarna skulle bli korrekt, avtorvades området mer eller mindre fullständigt, varpå en ny kartering gjordes.
Anläggning 1 och anläggning 2 var tydliga till formen, vilka därmed undersöktes efter den upprättade planen. De resterande stensamlingarna bedömdes efter avtorvning som mycket tveksamma fornläm-ningar. Genom dessa grävdes ett flertal profiler för att en säkrare tolkning skulle bli möjlig.
Anläggning 1 och anläggning 2 dokumenterades först i plan genom fotografering, beskrivning och en planritning som upprättades i skala 1:10. Därefter grävdes de först till hälften varpå en profil upprättades i skala 1:10 och de fotograferades. Sedan grävdes den andra halvan. Allt fyllnadsmaterial sållades genom såll med 4,5 mm stora maskor.

Håknäskälen

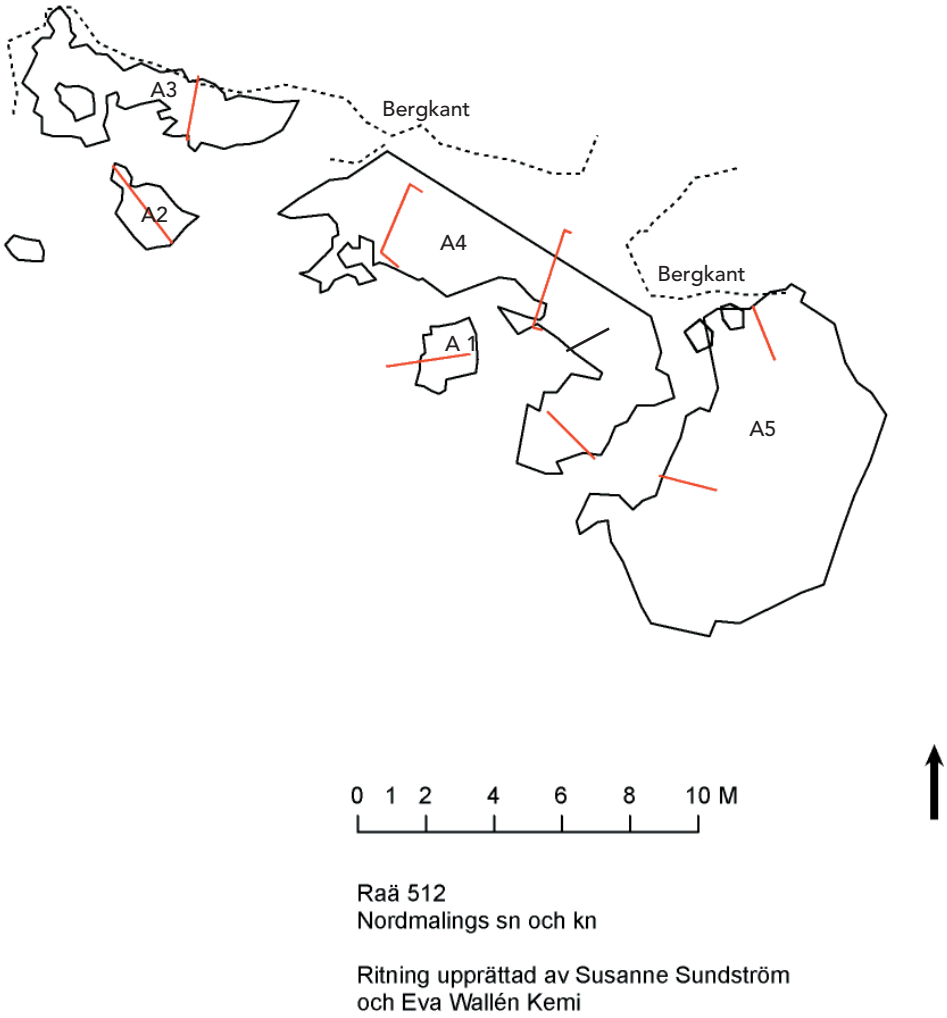

Fig. 2. Plan över de avtorvade stensamlingarna med profilerna utmärkta.

VETENSKAPLIG INRIKTNING/PROBLEMSTÄLLNINGAR

Undersökningens vetenskapliga inriktning var i första hand att erhålla ny kunskap som skulle kunna jämföras med tidigare undersökningar av liknande gravar och sätta in gravarna i en större kontext samt att relatera dem till övriga fornlämningar i området.

Problemställningar

– Att placera gravfältet i en större kontext och utröna den tidsmässiga och geografiska kopplingen till andra fornlämningar i området.
– Att utröna eventuella likheter och skillnader mellan de aktuella stensättningarna och tidigare undersökta stensättningar av liknande typ i Västerbotten.

BESKRIVNING

Inom ett ca 26,5 x 10 m (NV – SÖ) stort område registrerades fem stensamlingar varav två klassificerades som stensättningar. Ytterligare ca 23 m åt sydöst fanns ytterligare tre stensamlingar vilka avfärdades som naturbildningar (ej med på schaktplanen). Stensättningarna var mer eller mindre kvadratiska till formen.
I synnerhet anläggning 1 var tydligt kvadratisk och lagd av förhållandevis jämnstora stenar. Anläggning 2 var till stor del förstörd men två relativt raka sidor och ett hörn gav tolkningen att även denna ursprungligen varit kvadratisk eller rektangulär. Anläggning 2 bestod på samma sätt som anläggning 1, av relativt jämnstora stenar. De tre resterande stensamlingarna var mycket oregelbundna/oformliga och närmast omöjliga att bestämma formen på även efter avtorvning. De bestod av stenar av mycket varierande storlek och samtliga var gjorda av humusblandad morän. Alla tre låg nedanför/i nära anslutning till en mindre bergskant. Anläggning 1 och 2 låg tydligt avskiljda från dessa (fig. 2).

Undersökningsområdet före avtorvning från nordnordväst.

Anläggning 1, från norr.

Anläggning 1, i profil, från Norr.

Anläggning 1

Anläggning 1 var ca 1,9 x 1,85 m (NNV – SSÖ) och närmast kvadratisk till formen. Den var gjord av 0,05 – 0,55 m stora stenar (företrädesvis 0,3 – 0,4 m stora) i ett till två lager. Den var upp till 0,35 m hög och saknade jordfyllning. Stenarna låg på ett upp till 0,05 m tjockt lager av humus med inslag av sot, under vilket fanns berghällen. Inga fynd eller kol med säker proveniens påträffades.

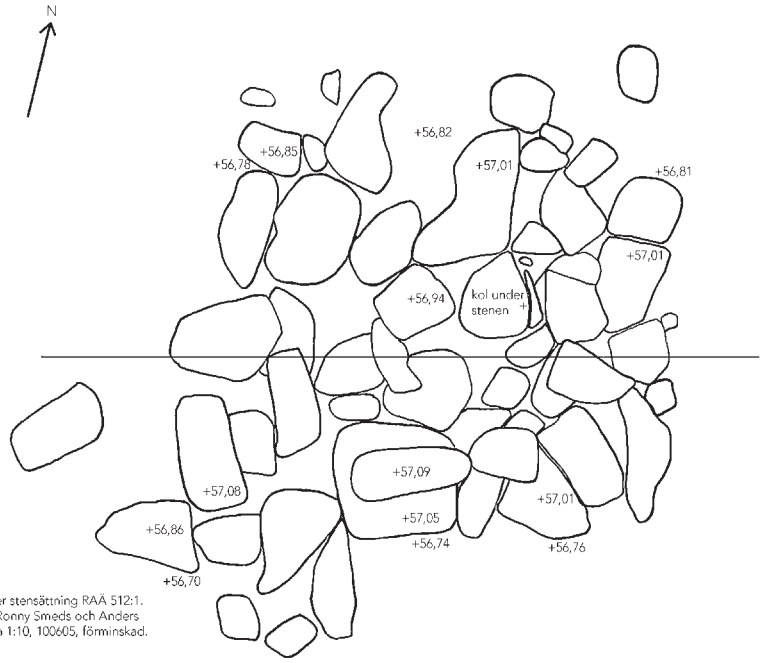

Planritning över stensättning RAÄ 512:1. Upprättad av Ronny Smeds och Anders Huggert i skala 1:10, 100605, förminskad.

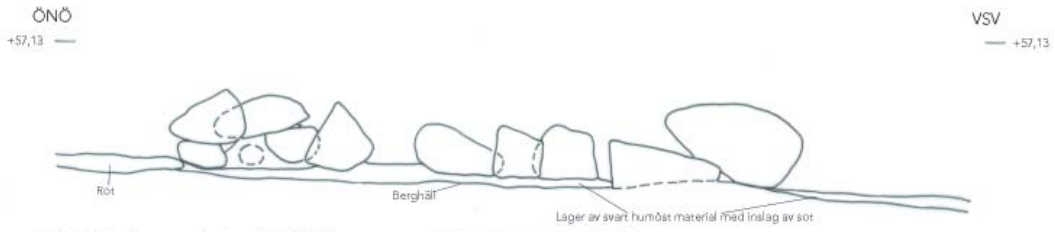

Profilritning över stensättning RAÄ 512:1, Nordmaling sn. Upprättad i skala 1:10 av Ronny Smeds 130605, förminskad.

Anläggning 2, efter avtorvning,
från väster.

Anläggning 2, i profil,
från nordöst.

Anläggning 2

Anläggning 2 var ca 2,6 x 2,15 m (NÖ – SV) och oregelbunden till formen med två raka sidor och ett hörn. Den var 0,27 m hög och av 0,05 – 0,5 m stora stenar (företrädesvis 0,25 – 0,35 m stora). Stenarna låg på ett 0,01 – 0,04 m tjockt lager av humus/förna ställvis grusblandat, främst i nord västra och sydöstra delen av anläggningen. Under detta lager fanns berghällen. Jordfyllning mellan stenarna saknades. Inga fynd, ben eller kol påträffades.

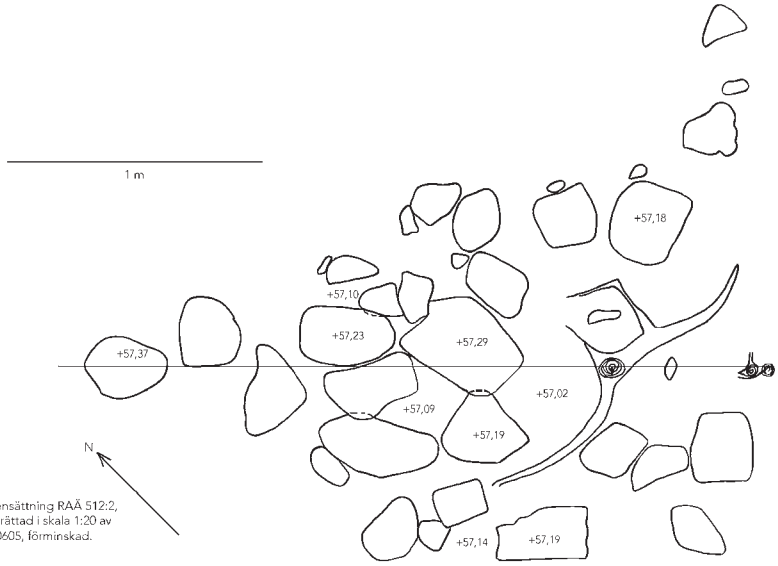

PPlanritning över stensättning RAÄ 512:2,
Nordmaling sn. Upprättad i skala 1:20 av
Maria Lindeberg 130605, förminskad.

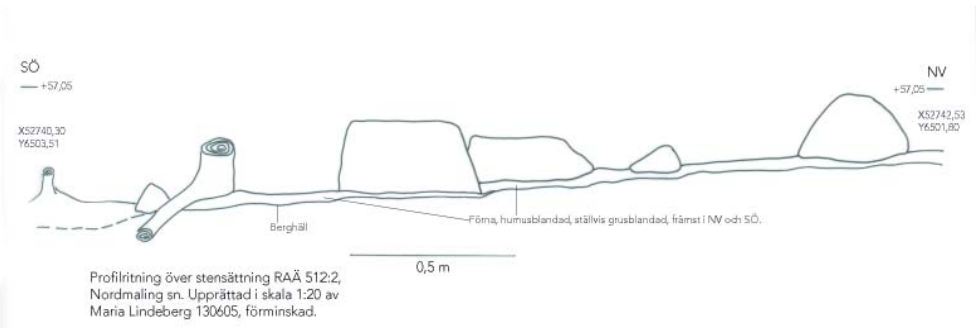

Profilritning över stensättning RAÄ 512:2,
Nordmaling sn. Upprättad i skala 1:20 av
Maria Lindeberg 130605, förminskad.

RESULTAT/DISKUSSION

Av de sju stensättningar som registrerades vid RAÄ 512 och vid etapp 1 av den arkeologiska utredningen längs Botniabanan kvarstår, efter den här redovisade undersökningen, två fornlämningar. De stensamlingar som avfärdades som naturbildningar efter att de avtorvats och ett flertal profiler grävts igenom dem, bestod av humusblandad morän och låg precis nedanför en bergskant. Förmodligen har naturliga processer gjort att dessa stensamlingar bildats nedanför bergskanten. Stensamlingarna saknar helt form och stenmaterialet varierar i storlek och mängden humusinblandning. Anläggning 1 och anläggning 2 skiljde sig tydligt från dessa genom att de var belägna ute på berghällen utan anslutning till någon bergskant. De var tydligt avskiljda från de andra stensamlingarna. De hade en form och utgjordes av homogent stenmaterial utan humusinblandning.

Anläggning 2 har tolkats som sönderplockad, kanske i samband med att det gränsröse som enligt ortsbefolkningen ska ha funnits på platsen byggdes. Det omtalade gränsröset utgörs förmodligen av den mindre stensamlingen väster om anläggning 2, men som idag inte heller är intakt.

Stensättningarnas kulturella sammanhang eller datering har inte gått att klargöra eftersom varken fynd eller daterbart material påträffades. Som tidigare nämnts var platsen strandbunden ca 3000 f. Kr.

Ytterligare 15 lokaler med stensättningar är registrerade i Nordmaling kommun, totalt ca 27 stensättningar. Inga av dessa är kvadratiska, ingen ligger heller på en likartad höjd över havet som RAÄ 512.

Närmsta kända stensättning med likartat utseende är RAÄ 573, Umeå sn, vilken även den undersöktes fältsäsongen 2005. Den är dock mer rektangulär än kvadratisk, hade fyllnadsmaterial mellan stenarna och var belägen ca 29 m öh. Även RAÄ 573 saknade fynd och det kol som tillvaratogs fick en datering som var allt för gammal för att var korrekt (Palmbo, Sundström 2006.

I Skäran, i Nysätra socken finns ytterligare exempel på undersökta sten-sättningar, både stenfyllda och de med kantkedja fylld med grus, vilka helt saknar fyndmaterial. Dessa ligger närmare 40 m ö h och har fått tveksamma dateringar som sträcker sig från slutet av bronsåldern, medeltid och in i historisk tid (Larsson & Rathje, 2001 och Rathje 2003).

Anläggning 1 efter återställning, från nordöst.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Lst beslut: 431-5267-2005
Vbm dnr: 211/05
Tidsperiod för fältarbetet: 070605 - 170605
RAÄ nr: 512
Socken: Nordmaling
Fastighet: Bredvik 7:26
Ekonomisk karta: 20J 1h
Koordinater: 1689881/7058234
Fältarbetstid: 30 dgv
Fältarbetsledare: Susanne Sundström
Övrig personal: Maria Lindeberg, Ronny Smeds, Anders Huggert, Eva Wallén Kemi och Jonas Sundin.

REFERENSER

Larsson, L & Rathje, L. 2001. *Arkeologisk undersökning av stensättningar, skärvstenshögar och kokgrop i Skäran, Nysätra socken (RAÄ 10 & 240), Västerbottens län.* Arkeologisk rapport Institutionen för arkeologi och samiska studier Umeå universitet.

Lundberg, Å. 1999. *Rapport över särskild arkeologisk utredning, etapp 1, Botniabanan 1999. Delsträckorna Jp 62, 71 - 75 från Västerbottens länsgräns i söder och fram tilll Klockarbäcken, nordväst Umeå stad.* Kulturhistoriska undersökningar. Västerbottens museum.

Palmbo, F. och Sundström, S. 2005. *Arkeologisk slutundersökning av RAÄ 573, stensättning, Umeå sn och kn.* Västerbottens museum.

Rathje, L. 2001. Amasonen och jägaren, Kön/genderkonstruktioner i norr. *Studia Archaeologica Universitatis Umensis 14.*

Rathje, L. 2003. *Arkeologisk undersökning av stensättningar och kokgrop i Skäran, Nysätra socken, Västerbottens län.* Arkeologisk rapport Institutionen för arkeologi Umeå universitet

Östlund, O. 1996. *Rapport över arkeologisk slutundersökning av stensättningar RAÄ 179, Hedensbyn, Skellefteå socken, Västerbottens län.* Skellefteå museum.

FOTOLISTA HÅKNÄSKÄLEN

Digitala bilder

Foto	Objekt	Kategori	Väderstreck	Anmärkning
1	RAÄ 512	Översikt	Från NNV	
2	RAÄ 512	Översikt	Från Ö	
3	RAÄ 512:2	Plan	Från V	Efter avtorvning
4	RAÄ 512:2	Plan	Från ÖSÖ	Efter avtorvning
5	RAÄ 512:3	Plan	Från NV	Efter avtorvning
6	RAÄ 512:3	Plan	Från SV	Efter avtorvning
7	RAÄ 512, liten stensamling V om A2	Plan	Från SÖ	Efter avtorvning
8	RAÄ 512 (se ovan)	Plan	Från V	Efter avtorvning
9	RAÄ 512:3	Profil	Från NV	Profil i östra delen
10	RAÄ 512:1		Från S	Arbetsbild
11	RAÄ 512:1		Från SÖ	Arbetsbild
12	RAÄ 512	Översikt	Från VNV	Översikt stenkoncentration
13	RAÄ 512:4	Plan	Från VNV	
14	RAÄ 512: 4	Plan	Från SÖ	
15	RAÄ 512:1	Plan	Från N	
16	RAÄ 512:1	Plan	Från VSV	
17	RAÄ 512:1	Profil	Från N	
18	RAÄ 512:2	Profil	Från NÖ	
19	RAÄ 512:2	Profil	Från NÖ	
20	RAÄ 512	Från N	Arbetsbild	
21	RAÄ 512	Översikt	Från NV	
22	RAÄ 512:4	Plan	Från V	
23	RAÄ 512:4	Plan	Från VSV	Östra delen av ”stensträngen”
24	RAÄ 512:4	Översikt	Från SÖ	
25	RAÄ 512:4	Översikt	Från SÖ	
26	RAÄ 512:4	Översikt	Från NNV	Sydöstra delen
27	RAÄ 512:4	Översikt	Från SV	Södra delen av anläggningen
28	RAÄ 512:4	Plan	Från SV	Nordvästra delen med profilmarkering
29	Utgår			
30	RAÄ 512:4	Profil	Se bild 28	
31	RAÄ 512.3	Plan	Från VSV	Sydvästra delen
32	RAÄ 512:4	Plan	Från S	Se bild 28
33	RAÄ 512:4	Plan	Från SSV	Mittersta profilen
34	RAÄ 512:4	Profil	Från NV	NV profilen
35	RAÄ 512:4	Profil	Från VNV	Mittersta profilen

Foto	Objekt	Kategori	Väderstreck	Anmärkning
36	RAÄ 512:5	Översikt	Från NÖ	
37	RAÄ 512:5	Översikt	Från SV	
38	RAÄ 512:5	Översikt	Från SSÖ	Innan profilgrävning
39	RAÄ 512	Arbetsbild		
40	RAÄ 512:5	Översikt	Från S	
41	RAÄ 512:5	Profil	Från SSV	Ö om stensättning 1
42	RAÄ 512:5	Profil	Från SÖ	Profil i dess N-del. Grävd i SSÖ-NNV
43	RAÄ 512:4	Profil	Från SV	
44	RAÄ 512:5	Profil	Från SSV	Södra profilen
45	RAÄ 512:3	Profil	Från V	Profil nr 2 i anläggning 3, syns ej på schaktplanen
46	RAÄ 512:3	Profil	Från NV	Profil nr 2 i anläggning 3
47	RAÄ 512	Översikt	Från Ö	Den NÖ stensättningen på den nedre hällen
48	RAÄ 512	Översikt	Från S	Den NÖ stensättningen på den nedre hällen
49	RAÄ 512	Översikt	Från NÖ	Det nedre östra området
50	RAÄ 512	Översikt	Från NÖ	Det nedre östra området
51	RAÄ 512	Översikt	Från SV	Det nedre östra området
52	RAÄ 512:1	Plan	Från N	Efter restaurering
53	RAÄ 512:1	Plan	Från NÖ	Efter restaurering
54	RAÄ 512:1	Plan	Från SV	Efter restaurering

Färgbilder

Foto	Objekt	Kategori	Väderstreck	Anmärkning
15A	RAÄ 512	Översikt	Från NV	
16A	RAÄ 512	Översikt	Från V	Mellersta delen av området
17A	RAÄ 512:1	Plan	Från V	
18A	RAÄ 512:1	Plan	Från N	
19A	RAÄ 512:1	Profil	Från N	
20A	RAÄ 512:2	Profil	Från NÖ	
21A	RAÄ 512:3	Översikt	Från NV	Efter avtorvning
22A	RAÄ 512:3	Översikt	Från NV	Efter avtorvning
23A	RAÄ 512	Översikt	Från NV	Efter avtorvning
24A	RAÄ 512:3	Profil	Från VSV	Nordvästra profilen, syns ej på planen
25A	RAÄ 512:3	Profil	Från V	Se ovan

1.JPG

2.JPG

3.JPG

4.JPG

5.JPG

6.JPG

7.JPG

8.JPG

9.JPG

10.JPG

11.JPG

12.JPG

13.JPG

14.JPG

15.JPG

16.JPG

17.JPG

18.JPG

19.JPG

20.JPG

21.JPG

22.JPG

23.JPG

24.JPG

25.JPG

26.JPG

27.JPG

28.JPG

29.JPG

30.JPG

31.JPG

32.JPG

33.JPG

34.JPG

35.JPG

36.JPG

37.JPG

38.JPG

39.JPG

40.JPG

41.JPG

42.JPG

43.JPG

44.JPG

45.JPG

46.JPG

47.JPG

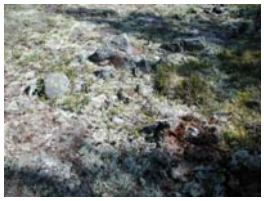
48.JPG

49.JPG

50.JPG

51.JPG

52.JPG

53.JPG

54.JPG

VÄSTERBOTTENS
MUSEUM

Box 3183, 903 04 Umeå
Telefon 090-17 18 00. Telefax 090-77 90 00.
info@vasterbottensmuseum.se
www.vasterbottensmusem.se